

A formális és nem formális felnőttkori tanulás térségi vetületei

A hazai szakirodalomban a felnőttképzés formális területe leginkább az iskolarendszerű felnőttoktatás. Az alap-, közép- és felsőfokú befejezett iskolai végzettség megszerzését szolgáló képzések. A nem formális terület kevésbé jól körülhatárolható, de ha az előbbi megközelítésnél maradunk, az iskolarendszeren kívüli felnőttképzés tanfolyami jellegű, valamilyen formában szervezett, akár valamilyen képzettséget is adó képzéseit sorolhatjuk ide.

Az iskolarendszerű felnőttképzés történeti vonatkozásainak, funkcionális elemzésének, valamint az intézményrendszernek a vizsgálatára is találhatunk példákat (többek között *Felkai 2002; Csoma 2002; Mayer 2003, 2006; Bajusz 2008; Engler 2014* munkái nyomán). Az iskolarendszeren kívüli képzés nem formális keretek között folyó képzéseit végző intézmények és tevékenységük vizsgálata kevésbé jellemző, azért néhány példát találhatunk (*Koltai 2005; Farkas et. al. 2011*). Mindkét területen inkább az intézményes megközelítés a jellemző. Mi tanulmányunkban a tanulás oldaláról, a résztvevők felől közelítünk, azt próbáljuk áttekinteni, hogy a felnőttek milyen arányban vesznek részt ezeken a képzéseken és ennek milyen területi sajátosságai figyelhetők meg. A formális felnőttképzésben való részvétel alacsonyabb aránya mellett magasabb-e a nem formális felnőttképzésben való részvétel, vagy az alacsony részvétel minden területen egy adott térségre jellemzően jelenik meg. A KSH mellett az OSAP 1665 adatbázisát használjuk.

A tanulás különböző módozatai közül a formális tanulás az, amely hagyományosan összefüggésbe hozható a tanuló régió kialakulásával, fenntartásával, fejlődésével. Elsősorban azért, mert a formális tanulás intézményesült, ismert szereplői egy jól követhető rendszerbe tömörülnek. Másodsorban mind a rendszer, mind annak aktorai jól mérhető, adatokkal leírható, nyomon követhető folyamatba ágyazottak, bemeneti és kimeneti jellemzőkkel bírnak. Harmadsorban pedig az így kapott számszerűsített információk, statisztikai adatok objektívnek tekinthetők, összehasonlíthatók, mérésük időről-időre megismételhető.

Természetesen számos veszélye van annak, ha egy régió oktatási, képzési tevékenységét csupán a formális tanulás indikátoraihoz kötjük, vagy legalábbis ezt hangsúlyozzuk a többi tanulási forma háttérbe szorításával. Gondoljunk például arra, hogy számos

► *Educatio* 2016/2. Engler Ágnes – Márkus Edina: *A formális és nem formális felnőttkori tanulás térségi vetületei*, 170–183. pp.

esetben az iskolarendszerbe be nem illeszkedő, a hagyományos tanulási módozatoktól idegenkedő, alulteljesítő egyén például a non-formális vagy informális tanulási tevékenységekben kiválóan „teljesít”. Az idézőjel nem véletlen, hiszen a mérés-érékelés nem lehet azonos a formális tanulási tevékenységeknél, ami újabb problémát jelent. Nem kaphatunk ugyanis egyértelmű, összehasonlítható képet az így szerzett tudásról és kompetenciákról. Ez a visszacsatolás ugyanis nemcsak az egyén és a külvilág számára szolgál információval, hanem szelektáló funkcióval is bír, például a munkaerőpiacon vagy a tanulói továbbhaladásnál.

A probléma tehát összetett, számos kísérlet történik a formális tanulás „egyeduralmának” megszüntetésére. A különböző validációs eljárások nemcsak a formális úton elsajátított tudást és fejlesztett kompetenciákat számítják be a továbbtanulás vagy a munkaerőpiaci tevékenység során, hanem a certifikátummal nem igazolható jártasságokat, gyakorlat útján szerzett tudást is. Ez a típusú beszámítás történhet hivatalos bizottság előtt való elméleti és gyakorlati tudásfelméréssel, de a munkáltató (tanulás esetén az oktatást szervező) elfogadhatja „bemondás” alapján is. Az oktatási intézmények regionális szerepét természetesen nem csupán a tudástranszfer alapján tartjuk számon, hanem a környezetük felé közvetített nevelési, kulturális küldetéssel, de ezek kimutatható hasznossága az előbbieknél még nehezebb. A tanuló régiók és a formális tanulás kapcsolatának tárgyalása során az intézményesült tanulás szűken vett csatornáján haladva mutatjuk be a bemeneti és kimeneti jellemzőket, illetve a köztes folyamatot.

A formális tanulás

A formális oktatás különböző oktatási intézménytípusokban és eltérő oktatási szinteken zajlik, alfejezetünkben az oktatási rendszer felépítését követve mutatjuk be a területi jellegzetességeket. A közoktatás hagyományos felosztásban alapfokú végzettséget (általános iskola, szakiskola) és érettségivel záruló középfokú végzettséget (szakközépiskola, gimnázium) ad, a diplomát adó felsőfokú képzés egyetemeken és főiskolákon zajlik. (A közoktatás első szintjével, az óvodai neveléssel ebben a tanulmányban nem foglalkozunk.) A köznevelési intézmények száma a mindenkorai társadalmi és gazdasági állapotoknak megfelelően alakul, komoly befolyással bír a demográfiai háttér (ti. gyermekszám alakulása). Az 1. táblázat regionális bontásban mutatja a különböző oktatási intézménytípusok számát, a 2. táblázat pedig a köznevelésben tanulók számát.¹ Az iskolák és tanulók száma minden oktatási szinten és típusban Közép-Magyarország, Észak-Magyarország és Észak-Alföld régióiban tartósan kiemelkedő, amely az utóbbi két esetben leginkább az országos átlaghoz képest magasabb születésszámmal, az előbbiben a kedvezőbb gazdasági mutatók által indukált belső vándorlással (majd népességnövekedéssel) indokolható.

¹ A KSH oldalán elérhető legfrissebb adatokat használtuk elemzéseinkben, ebben az esetben 2014-ig vannak elérhető adatsorok.

1. táblázat: A köznevelési intézmények feladat-ellátási helyeinek száma, 2000–2014

Iskola típusa	Régió	2000	2005	2010	2014
Általános iskola	Közép-Magyarország	740	704	690	768
	Közép-Dunántúl	448	422	391	417
	Nyugat-Dunántúl	489	448	391	404
	Dél-Dunántúl	473	424	377	400
	Észak-Magyarország	645	591	526	566
	Észak-Alföld	587	554	518	594
	Dél-Alföld	493	471	413	472
Szakiskola	Közép-Magyarország	132	143	150	158
	Közép-Dunántúl	78	86	104	99
	Nyugat-Dunántúl	67	73	81	72
	Dél-Dunántúl	65	75	88	89
	Észak-Magyarország	63	82	104	114
	Észak-Alföld	96	117	155	191
	Dél-Alföld	84	97	120	115
Gimnázium	Közép-Magyarország	206	249	253	267
	Közép-Dunántúl	66	84	87	95
	Nyugat-Dunántúl	54	63	66	63
	Dél-Dunántúl	55	65	83	68
	Észak-Magyarország	61	71	97	92
	Észak-Alföld	94	130	171	183
	Dél-Alföld	79	99	119	114
Szakközépiskola	Közép-Magyarország	221	262	248	247
	Közép-Dunántúl	101	96	112	112
	Nyugat-Dunántúl	94	97	97	88
	Dél-Dunántúl	82	95	78	77
	Észak-Magyarország	98	104	109	108
	Észak-Alföld	116	152	157	176
	Dél-Alföld	118	125	138	133
Összesen		830	931	939	941

Forrás: A KSH adatai alapján, saját szerkesztés

2.táblázat: A köznevelésben tanulók száma régiók szerint, fő

Intézmény típusa	Régió	2000	2010
Általános iskola	Közép-Magyarország	232 365	202 479
	Közép-Dunántúl	109 920	80 794
	Nyugat-Dunántúl	90 945	69 840
	Dél-Dunántúl	94 340	70 422
	Észak-Magyarország	130 740	102 752
	Észak-Alföld	168 090	132 569
	Dél-Alföld	131 450	97 713
Szakiskola	Közép-Magyarország	24 700	24 853
	Közép-Dunántúl	15 940	18 422
	Nyugat-Dunántúl	13 455	14 781
	Dél-Dunántúl	14 005	16 246
	Észak-Magyarország	16 585	18 492
	Észak-Alföld	22 415	25 601
	Dél-Alföld	18 430	20 842
Gimnázium	Közép-Magyarország	59 930	67 402
	Közép-Dunántúl	16 830	19 445
	Nyugat-Dunántúl	16 400	17 823
	Dél-Dunántúl	49 870	18 294
	Észak-Magyarország	19 390	21 031
	Észak-Alföld	26 290	30 274
	Dél-Alföld	23 020	24 431
Szakközépiskola	Közép-Magyarország	67 870	66 171
	Közép-Dunántúl	26 555	26 389
	Nyugat-Dunántúl	25 755	26 411
	Dél-Dunántúl	20 755	18 990
	Észak-Magyarország	31 955	31 803
	Észak-Alföld	34 055	37 118
	Dél-Alföld	32 355	33 482
Összesen		239 300	240 364

Forrás: A KSH adatai alapján, saját szerkesztés

A 3. táblázatban két adatsort helyeztünk egymás mellé. Az első a hallgatók számának területi megjelenését mutatja képzési hely szerint, a második a felsőoktatásban tanulók számát állandó lakhelyük szerint. A felsőoktatási intézmények száma a közép-magyarországi régióban a legmagasabb a fővárosban található számos egyetemnek és főiskolának köszönhetően. Jól látható a főváros nagy vonzóereje, hiszen háromszor annyi hallgató tanul itt, mint amennyi a budapesti hallgatók száma (természetesen nem minden budapesti lakhelyű jár fővárosi intézménybe, a vidéken tanuló fővárosi fiatalok aránya azonban vélhetően kisebb).

Az Alföld két régiója a vidék felsőoktatásának fontos súlypontjait képezik, hallgatói létszámot tekintve a dunántúli megyék közül Baranya emelkedik ki. A tradicionális nagy vidéki egyetemek és azok vonzáskörzetei alkotják hazánk felsőoktatásának csomópontjait, hallgatói bázisukat jellemzően a regionális körzeteikből nyerik. Az így kialakult felsőoktatási régiók nem feltétlenül esnek egybe a tervezési-statisztikai régiók szerinti felosztással: a Debreceni Egyetem hallgatói például Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg

megye és Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből érkeznek, illetve a határon túli területekről (elsősorban Erdély és Kárpátalja). Ez az oka annak, hogy pl. Hajdú-Bihar megyében jelentős a különbség a képzési hely és az állandó lakhely szerinti hallgatói létszámban, az előbbi javára. Ugyanakkor Borsod-Abaúj-Zemplén megyében kétszer annyi helyi lakos áll hallgatói jogviszonyban, mint amennyi hallgató tanul a megyében. Ugyanezt figyelhetjük meg Csongrád és Baranya megyében, ahol a szegedi és a pécsi egyetemek szívó hatása érvényesül. Ezzel ellentétes a helyzet az Észak-Magyarországi régió összes megyéjében, ahonnan inkább a főváros vagy Hajdú-Bihar felsőoktatási intézményeibe irányul a fiatalok továbbtanulási szándéka. Közép- és Nyugat-Dunántúl esetében magasabb hallgatói létszámot találunk lakóhely szerint a képzési központok létszámadataihoz viszonyítva. Valószínűsíthetően az itt élők Budapesten folytatják nagyobb arányban tanulmányaikat, mert az említett régiókban nem találunk kimagasló hallgatói létszámot felmutató megyét (hasonlóan pl. Dél-Dunántúlhoz Baranyát).

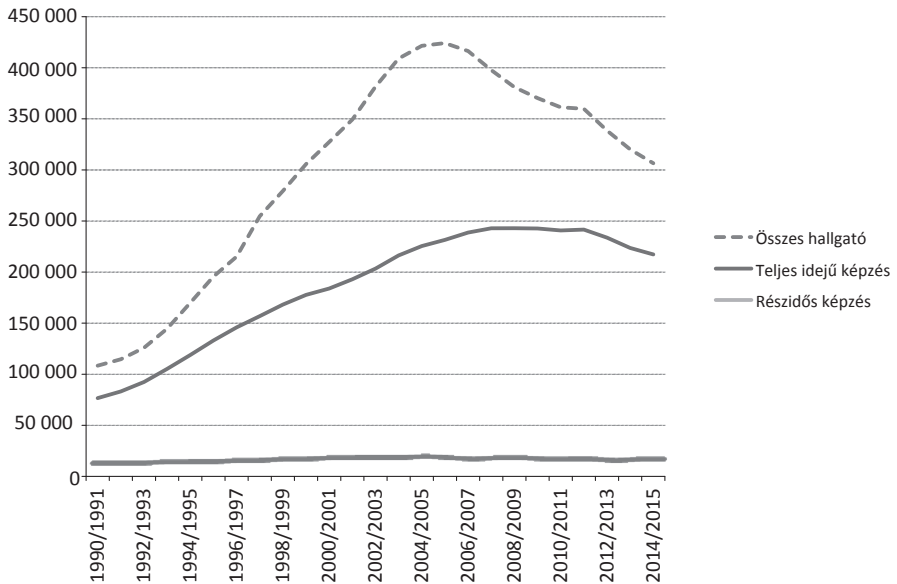
3. táblázat: Felsőfokú alap- és mesterképzésben részt vevő nappali képzésben tanulók száma képzési hely szerint és a hallgatók állandó lakhelye szerint, fő (2014)

	Hallgatók száma képzési hely szerint	Hallgatók száma állandó lakhely szerint
Budapest	107 514	35 297
Pest	5 674	22 946
Közép-Magyarország	113 188	58 243
Fejér	1 799	7 290
Komárom-Esztergom	402	5 007
Veszprém	3 549	6 232
Közép-Dunántúl	5 750	18 529
Győr-Moson-Sopron	10 403	7 960
Vas	1 532	4 725
Zala	1 731	5 470
Nyugat-Dunántúl	13 666	18 155
Baranya	13 293	6 628
Somogy	1 704	4 883
Tolna	369	3 741
Dél-Dunántúl	15 366	15 252
Borsod-Abaúj-Zemplén	6 726	11 974
Heves	3 371	5 768
Nógrád	–	3 020
Észak-Magyarország	10 097	20 762
Hajdú-Bihar	21 002	11 465
Jász-Nagykun-Szolnok	628	6 331
Szabolcs-Szatmár-Bereg	2 903	10 840
Észak-Alföld	24 533	28 636
Bács-Kiskun	2 385	9 452
Békés	647	6 160
Csongrád	17 387	8 115
Dél-Alföld	20 419	23 727

Forrás: A KSH adatai alapján, saját szerkesztés

A felsőoktatásban tanulók létszámának országos tendenciáit figyelve elmondható, hogy a kilencvenes években kibontakozó expanzió minden tagozaton jelentősen felduzzasztotta a hallgatói létszámot (1. ábra). A kétezres évek közepén tapasztalható megtorpanás után a nappali (teljes munkaidős) hallgatók számának emelkedése mérsékelten folytatódott, még a levelező tagozaton jelentősen visszaesett (az esti tagozat és a távoktatás mindvégig alacsony arányban vonzotta be a hallgatókat a magyar felsőoktatásba a tárgyalt években). Mindeközben az oktatói állomány létszáma csaknem változatlan maradt.

1. ábra: A felsőfokú képzésben tanuló nappali és nem nappali tagozatos hallgatók száma, valamint az oktatók száma 1990 és 2015 között, fő

Forrás: A KSH adatai alapján, saját szerkesztés

Az oktatás egyes szintjeihez kötődő felnőttoktatás elsősorban pótló és korrekciós funkciót lát el. Az alacsony végzettséggel vagy végzettség nélkül rendelkezők munkavállalási esélyeit és a tanulói továbbhaladásának lehetőségét (pl. szakképesítés) egyaránt növeli, ha általános iskolában vagy középfokon pótolja elmaradt tanulmányait. Az általános iskolába járó felnőttek létszáma igen alacsony, ami egyrészt a népesség javuló iskolázottsági mutatóival magyarázható, ugyanakkor még viszonylag mindig magas a 4. osztályt be nem fejezettek aránya. A középfokú oktatásban lejáratott expanzió (1970-es, 1980-as évek) a felnőttként érettségit szerzőket is bevonzotta. A telítődést követően fokozatosan visszaesett az itt tanulók száma, miközben felnőtté váltak azok a korosztályok, akiket a középfokú expanzió már a nappali képzésbe vont be. Ez a korosztály már a felsőfokú oktatás tömegesedésének is része lehetett, hiszen a felsőfokú nappali képzést a kilencvenes évek elején-közepén érte el az expanziós hullám.

A felsőoktatás részidős képzéseiben tanulók száma ezután szintén jelentősen megnőtt, a felnőttként diplomaszerezést kitűzők beáramlottak az egyetemekre és főiskolákra. A felnőttek felsőfokú továbbtanulási igényeire érzékenyen reagáltak az intézmények,

szélesre tárva képzési kínálatukat számukra. A felsőoktatás „cselelépcsőjén” (Ladányi 1994) érkezők tanulmányainak megítélése eltér a nappali munkarendben tanulóktól (pl. nagyon eltérő tanulói úttal rendelkeznek, nincs lehetőség a tananyagban való elmélyülésre és a minőségi oktatói konzultációra, mások a követelmények stb.), de a nappali tagozat heterogenizálódását követően halványulni látszódtak a különbségek. A felsőoktatás módszertanában (pl. gyakorlatorientáltság hiánya) és tanulásszervezésében (pl. hozott tudás és képességek beszámításának hiánya) nem kezeli eltérő módon a többségében munkaerőpiaci tapasztalattal rendelkező részdíós hallgatókat (Maróti 2002; Derényi & Tót 2011). A jellemzően munka és család mellett tanulók tanulmányi akadályait és igényeit szintén kevés figyelem övezi (Tözsér 2013; Engler 2014).

A felnőttoktatásba tartozónak vélt tanulók meghatározása különböző szempontok alapján történhet, figyelembe vehető például a biológiai és pszichológiai érettség, a gazdasági aktivitás, az önálló egzisztencia, a családalapítás. A jogi megközelítés egységessé teszi ennek eldöntését, amely az életkor alapján húzza a meg a határt. A jogi értelemben vett nagykorúság nem minden esetben esik egybe az iskolakötelezettség életkori határával. A tankötelezettség életkori határa a rendszerváltozás után többször módosult (16 évről 18 évre 1996-ban, majd újból 16 év 2012-től). A tankötelezettség körül folyó viták alapvetően két különböző szempontból közelítik meg az iskolában töltött évek kérdését. A jogi nagykorúságot (18 év) preferálók szerint az iskolába járás időben kitolja a pályaválasztási munkába állási döntéseket, időt hagyva a személyiség és az érdeklődés, valamint a képességek kikristályosodásának. A fiataloknak az iskolarendszerben való tartásának célja az élethosszig tartó tanulás megalapozása, de nem elhanyagolható a munkanélküliséget elkerülő parkoltatás sem. A 16 (vagy akár 14) év mellett érvelők a tanulási kudarcokkal küzdő, iskolakerülő, lemorzsolódó réteget kívánják minél korábban munkatapasztalathoz és önálló keresethez juttatni, nem kizárva a későbbi tanulás lehetőségét. (Lásd pl. Fazekas et al. 2008; Halász 2010; Mártonfi 2011; Fehérvári et al. 2011.)

Magyarországon az intézményi tanulás a felnőttek körében leginkább felsőfokú szinten jelenik meg. A 4. táblázat adatai alapján jól látható, hogy az oktatási szintek növekedésével párhuzamosan növekszik a felnőtt tanulók aránya a képzésben. A Központi Statisztikai Hivatal és az Oktatási évkönyvek idősoros adatait tekintve elmondható, hogy a népesség iskolázottságának javulásának következményeként az alsófokú közoktatási intézményekben határozottan csökken a beiratkozott felnőttek száma. Középszinten az esti tagozaton érettségit adó gimnáziumok keresettek a tanulmányaikat korábban megszakítók számára. A felsőoktatásban zajló változások (expanzió, Bolognai-folyamat) hatással voltak ugyan a felnőtt hallgatók jelentkezési tendenciájára, de az oktatási intézmények közül a főiskolák és az egyetemek által kínált levelező munkarend továbbra is a legvonzóbb a tanulni vágyók számára

4. táblázat: Az oktatási intézmények nappali tagozatos és nem nappali tagozatos tanulóinak száma és aránya, 2014/2015. tanév

Tanulók száma	Általános iskola	Szakiskola	Szakközép iskola	Gimnázium	Felsőoktatás
Összes tanuló, fő	751 034	109 978	221 144	216 368	306 524
Nem nappali tagozaton tanulók, fő	2 548	9 946	32 382	34 140	89 276
Nem nappali tagozaton tanulók, az összes tanuló százalékában	0,3	9,0	14,6	15,8	29,1

Forrás: A KSH adatai alapján, saját számítás és szerkesztés

A nem formális felnőttkori tanulás

A nem formális tanulást a tanulmányunkban széles értelemben használjuk, az általános tanulással foglalkozó elemeivel és a szakképzéssel egyaránt foglalkozunk, kifejezetten az iskolarendszeren kívüli felnőttképzés intézményeire és tanulóira összpontosítva. Az intézmények számának, területi elhelyezkedésének, meghatározó képzési jellegének áttekintésén túl, a résztvevők oldaláról közelítünk, megnézzük, hogy a felnőttek milyen arányban vesznek részt képzéseken és ennek milyen területi sajátosságai figyelhetők meg. A nem formális területre vonatkozóan Koltai (2005) és Farkas és munkatársai (2011) végeztek vizsgálatokat, igaz más módszertani háttérrel, kifejezetten az akkreditált intézményekre és programokra fókuszálva és kérdőíves módszert alkalmazva.

A felnőttképzést tekintve Magyarországon többféle nyilvántartás rendelkezésünkre áll, az engedélyezési eljáráson átesett intézmények és engedélyezett felnőttképzési programok nyilvántartásán túl, az OSAP 1665 számú felnőttképzési statisztika adatait, valamint a közművelődési és közgyűjteményi intézmények adatszolgáltatása révén összegyűjthető adatokat is figyelembe vehetjük. A munkánkban mi az OSAP 1665 adatbázist használjuk. Azért ennek az adataira esett a választásunk, mert tanulókra (az iskolarendszeren kívüli felnőttképzésekben inkább a résztvevő kifejezés a jellemző) vonatkozó adatokat területi bontásban a képzés jellege szerint, itt találhatunk.

Az OSAP 1665 számú felnőttképzési statisztika az iskolarendszeren kívüli képzések adatait² tartalmazza.³ Meg kell, hogy említsük, hogy gyakran éri az a kritika az OSAP adatbázist, hogy nem teljes, az adatszolgáltatási kötelezettségének számos szervezet nem tesz eleget. Azonban, ha az elmúlt évek válaszadó szervezeti/intézményi számait tekintjük, rendkívüli eltérés nem tapasztalható.

Az alábbi táblázatban (5. táblázat) régiós bontásban láthatjuk a képzést folytató intézmények számát 2011 és 2015 között. 2015-re jelentős csökkenés figyelhető meg, amelynek legfőbb oka véleményünk szerint nem az adatszolgáltatási kötelezettség elmulasztása, mert 2011 és 2013 között már viszonylag állandósult szervezeti szám volt megfigyelhető, hanem a 2013-as felnőttképzési törvény rendelkezései miatti átstrukturálódás. A szervezeti szám csökkenése mellett a területi arányok nem változnak, Közép-Magyarország mellett Észak-Alföld, Dél-Alföld és Nyugat-Dunántúl régiókban magasabb a szervezetek aránya. Valószínűleg más okból. Észak-Alföld és Dél-Alföld a hátrányos helyzete révén kedvező helyzetben van a forráselosztás szempontjából. Közép-Magyarországon és Nyugat-Dunántúlon pedig feltételezhetően nagyobb fizetőképés kereslet van a felnőttképzések iránt, akár az egyének, akár a munkahelyek finanszírozásában.

² Az adatok a képzések következő jellemzőire vonatkoznak: a képzés jellege, óraszámja, ideje, formája, típusa, a képesítéssel betölthető munkakör foglalkozási csoport (FEOR-) kódja, a képzés megkezdéséhez megkívánt legalacsonyabb befejezett iskolai végzettség, elméleti-gyakorlati képzés helye, részvételi díj, a képzésbe beiratkozottak részvételi díjának költségviselői, vizsgaszervező intézmény, OKJ képzésbe beiratkozottak száma, képzésben résztvevők munkaerőpiaci státusza, a képzésben résztvevők csoportjai (korscsoport, iskolai végzettség).

³ A 2013. évi LXXVII. törvény a felnőttképzésről és a 288/2009. (XII. 15.) Korm. rendelet az Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program adatgyűjtéseiről és adatátvételeiről jogszabályok alapján a bejelentési kötelezettség a felnőttképzést végző intézményre vonatkozik, a vizsgát /képzés befejezését/ követő 10. nap, a hatósági jellegű és a 25 óránál kevesebb képzési idejű felnőttképzések esetében évet követő 10. nap.

5. táblázat: A képzést folytató intézmények száma régiók szerint (2011–2015)

Régiók	2011	2012	2013	2014	2015
Közép-Magyarország	803	811	819	690	637
Közép-Dunántúl	115	113	135	105	99
Nyugat-Dunántúl	146	139	145	114	111
Dél-Dunántúl	106	105	97	88	89
Észak-Magyarország	144	123	123	109	91
Észak-Alföld	196	204	198	190	169
Dél-Alföld	176	158	174	133	114
Összesen	1686	1654	1691	1429	1310

Forrás: OSAP 1665 <https://statiztika.nive.hu/>

Ha a képzést folytató intézményeket képzési jelleg szempontjából vizsgáljuk (6. táblázat), megállapíthatjuk, hogy 2011 és 2015 között nagyobb arányban vannak azok az intézmények, amelyek szakképzést (az állam által elismert OKJ szakképesítést adó, szakmai továbbképző) folytatnak, de nem elhanyagolható a nyelvi képzés és az általános felnőttképzést folytató intézmények száma sem.

6. táblázat: A képzést folytató intézmények száma képzési jelleg szerint (2011–2015)

Képzési jellege	2011	2012	2013	2014	2015
Szakképesítést megalapozó szakmai alapképzés	33	22	27	18	15
Állam által elismert OKJ szakképesítést adó	445	459	456	375	326
Munkakörhöz, foglalkozáshoz szükséges nem OKJ szakképesítést adó	110	117	105	76	77
Szakmai továbbképző	339	306	313	235	232
Hátrányos helyzetűek felzárkóztató képzése	7	9	4	6	6
Elhelyezkedést, vállalkozást segítő képzés	38	30	27	26	27
Hatósági jellegű (közlekedési, hírközlési és vízügyi ágazat) képesítésre felkészítő képzés	65	74	68	63	63
Okleveles könyvvizsgálói képesítés megszerzésére felkészítő képzés	0	0	1	0	0
Nyelvi képzés	276	287	294		201
Általános felnőttképzés	280	271	308	287	299
Megváltozott munkaképességűek rehabilitációs képzése	1	2	1	2	8
Informatikai képzések	93	75	87	73	52
Bemeneti kompetenciára felkészítő	0	4	1	4	5
Összesen	1687	1656	1692	1430	1311

Forrás: OSAP 1665 <https://statiztika.nive.hu/>

A 7. táblázatban 2011 és 2015 között iskolarendszeren kívüli felnőttképzés befejezők száma szerepel megyei bontásban, és azt láthatjuk, hogy Budapest és Borsod-Abaúj-Zemplén megye mellett Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Győr-Moson-Sopron

megyében legmagasabb az utóbbi években a számuk. Ez az adat részben összhangban van az intézmények számával, mivel ezek Közép-Magyarországon, Észak-Alföldön és Nyugat-Dunántúlon magasabbak.

7. táblázat: A képzést befejezők száma képzés lebonyolításának megyéje szerint (2011–2015)

A képzés helyszíne (megye)	2011	2012	2013	2014	2015
Baranya	22858	21870	26950	30280	24939
Borsod-Abaúj-Zemplén	32019	27955	39941	63309	56055
Budapest	289378	250199	234614	255160	264530
Bács-Kiskun	27491	24312	31882	36771	25279
Békés	14681	12630	18063	19683	15369
Csongrád	22345	18013	26410	34114	27023
Fejér	21515	17858	29189	29046	28475
Győr-Moson-Sopron	34163	40560	53055	45632	41109
Hajdú-Bihar	28719	24718	40068	64663	42814
Heves	13288	13445	17795	24382	19355
Jász-Nagykun-Szolnok	16166	14601	22961	30114	18922
Komárom-Esztergom	14846	11201	15178	14823	14684
Nem besorolható	0	0	0	1176	335
Nógrád	7081	7377	10442	11292	9412
Pest	39722	29203	36503	33373	32306
Somogy	15297	11806	18770	19032	15700
Szabolcs-Szatmár-Bereg	22207	22679	38317	49245	36977
Tolna	8042	8868	14688	12491	11465
Vas	15454	17326	22125	21583	16557
Veszprém	13954	11298	17950	21309	20312
Zala	13348	13039	15890	17169	16007
Összesen	672574	598958	730791	834647	737625

Forrás: OSAP 1665 <https://statisztika.nive.hu/>

Ha a képzést befejezők számát a képzési jelleg szerint nézzük (8. táblázat), egyértelműen látható, hogy a szakmai jellegű képzések⁴ közel azonos létszámmal folynak, bizonyos képzések (hátrányos helyzetűek felzárkóztató képzése; elhelyezkedést, vállalkozást segítő képzés; nyelvi képzés, általános felnőttképzés, informatikai képzések) esetében az átlagosnál magasabb résztvevői/képzést befejezői szám az Európai Unió forrásából finanszírozott egyes projekteknek köszönhető. A nyelv és az informatikai képzések résztvevői számának emelkedése mögött feltehetően a Tudásod a jövőd program áll, míg az általános felnőttképzések résztvevői létszámának alakulására a közfoglalkoztatottak képzései hathattak.

⁴ Szakmai jellegű képzések: államilag elismert OKJ szakképesítést nyújtó, a munkakörhöz, foglalkozáshoz szükséges nem OKJ szakképesítést adó és a szakmai továbbképző.

8. táblázat: A képzést befejezők száma képzési jelleg szerint (2011–2015)

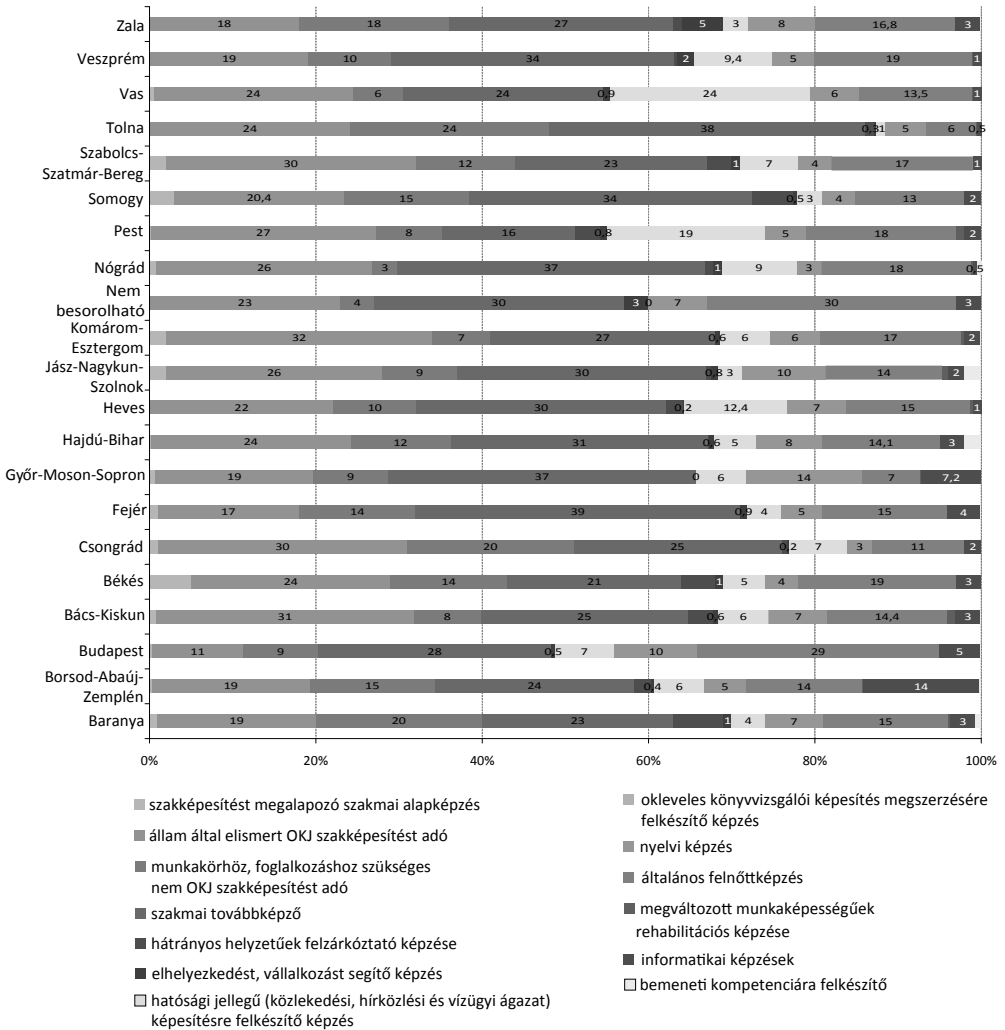
Képzés jellege	2011	2012	2013	2014	2015
Szakképesítést megalapozó szakmai alapképzés	6995	3442	4654	7142	4123
Állam által elismert OKJ szakképesítést adó	107644	110908	148197	140436	139185
Munkakörhöz, foglalkozáshoz szükséges nem OKJ szakképesítést adó	50062	52860	55855	80362	83600
Szakmai továbbképző	234627	224260	205978	236198	207474
Hátrányos helyzetűek felzárkóztató képzése	1494	2810	4853	35797	7822
Elhelyezkedést, vállalkozást segítő képzés	6692	5829	8558	16268	5419
Hatósági jellegű (közlekedési, hírközlési és vízügyi ágazat) képesítésre felkészítő képzés	45197	48956	49961	47452	53923
Okleveles könyvvizsgálói képesítés megszerzésére felkészítő képzés	0	0	286	406	453
Nyelvi képzés	82805	62421	121319	93177	55036
Általános felnőttképzés	72988	60687	84161	117740	144805
Megváltozott munkaképességűek rehabilitációs képzése	391	432	803	2598	859
Informatikai képzések	63626	25930	45622	55812	33118
Bemeneti kompetenciára felkészítő	53	423	544	1259	1808
Összesen	672574	598958	730791	834647	737625

Forrás: OSAP 1665 <https://statisztika.nive.hu/>

Ha a 2015-ben képzést befejezők számát megyei és képzési jelleg szerint nézzük (2. ábra), akkor azt láthatjuk, hogy az állam által elismert OKJ szakképesítést adó, a szakmai továbbképző és az általános képzéseken vannak a legnagyobb számban a képzést befejezők. A szakmai képzések (ezekbe tartozónak véljük a következőket: az államilag elismert OKJ szakképesítést nyújtó, a munkakörhöz, foglalkozáshoz szükséges nem OKJ szakképesítést adó és a szakmai továbbképző) a meghatározóbbak.

A szakmai jellegű képzések esetében abban van azért különbség, hogy a szakmai képzések hogyan oszlanak meg az egyes képzés típusok között, tehát, hogy az államilag elismert OKJ-s szakképesítést nyújtó; a munkakörhöz, foglalkozáshoz szükséges nem OKJ szakképesítést adó vagy a szakmai továbbképző képzéseken végzők száma-e a magasabb.

2. ábra: A képzést befejezők száma megye és képzési jelleg szerint, 2015

(Forrás: OSAP 1665 <https://statisztika.nive.hu/>)

Országos szinten a nem formális képzésről alig mondható el több. A változó számok mögött valószínűleg nem elsősorban a tanulási hajlandóság csökkenése-növekedése van, hanem a kínálat és a pénzügyi források változása. Ezek összessége hat a szektor alakulására. A regionális és megyei különbségek összefüggésbe hozhatók a források (Európai Unió támogatás) alakulásával, valamint a régió-megye keresleti viszonyaival is.

Tekintettel arra, hogy itt – az iskolarendszerű képzéssel ellentétben – nem rajzolódik ki vertikális struktúra, így a résztvevők számának egésze jól leírja a rendszert, vagyis indikátorértéke van (Györgyi 2015).

Összegzés

Tanulmányunkban a felnőttkori formális és nem formális tanulás intézményi hátterének, de még inkább a tanulásban résztvevők vizsgálatának révén arra kerestük a választ, hogy a két forma tekintetében milyen területi sajátosságok figyelhetők meg, kimutatható-e az egymást kiegészítő szerep.

A formális és nem formális tanulás intézményi számaikat tekintve térségi szempontból megállapítható, hogy mindkét tanulási formához köthetően a Közép-Magyarországi, Észak-Alföldi régióban magas az intézmények száma. Ezen túl a formális területen még az Észak-Magyarországi régióban, a nem formális területen a Nyugat-Dunántúli és a Dél-Alföldi régióban figyelhető meg magasabb intézményszám. Ennek hátterében egyrészt a kedvező vagy épp kedvezőtlen gazdasági helyzet, másrészt demográfiai mutatók állhatnak.

Az adatokat tekintve azt láthatjuk, hogy a formális felnőttképzésben és a nem formális felnőttképzésben való részvétel nem mutatnak funkcionális összefüggést, nem magasabb azokban a térségekben a nem formális tanulásban résztvevők aránya, ahol a formális tanulás alacsonyabb szintű. Az alacsony vagy magas részvétel mindkét területen egy adott térségre jellemzően jelenik meg. A rendelkezésre álló adatok alapján a formális tanulást kompenzáló vagy pótló funkcióját nem láttuk a nem formális felnőttképzésnek.

Megjegyzés

A tanulmány alapját azok a vizsgálatok képezték, amelyeket a LeaRn-kutatás keretében végeztünk (*Tanuló régiók Magyarországon: az elmélettől a valóságig*). A LeaRn kutatást az OTKA támogatta (K-101867; kutatásvezető: Kozma Tamás).

IRODALOM

- BAJUSZ K. (2008) Felnőttek az iskolapadban? Az iskolarendszerű felnőttoktatás helyzete és problémái. In: BÁBOSIK I. (ed.): *Az iskola korszerű funkciói*. Okker, Budapest. pp. 60–75.
- CSOMA GY. (2002) Felnőttoktatási sajátosságok. In: MAYER J. & SINGER P. (eds.): *Módszertani stratégiák az iskolarendszerű felnőttoktatásban I. – Problémák, kérdések – megoldások, válaszok*. Országos Közoktatási Intézet, Budapest. pp. 72-104.
- ENGLER Á. (2014) *Hallgatói mészetek. A felsőoktatás felnőtt tanulói*. Debreceni Egyetem Felsőoktatási K&F Központ, Debrecen.
- DERÉNYI A. & TÓT É. (2011): *Validáció. A hozott tudás elismerése a felsőoktatásban*. Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest.
- FARKAS É., FARKAS E., HANGYA D. & LESZKÓ H. (2011) *A dél-alföldi régió akkreditált felnőttképzési intézményeinek működési jellemzői*. SZTE Juhász Gyula Pedagógiai Kar Felnőttképzési Intézet, Szeged.
- FAZEKAS K., KÖLLŐ J. & VARGA J. (eds. 2008) *Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért 2008*. Ecostat, Budapest.
- FEHÉRVÁRI A., IMRE A. & TOMASZ G. (2011) Az oktatási rendszer és a tanuló továbbhaladás. In: BALÁZS É., KOCSIS M. & VÁGÓ I. (szerk.) *Jelentés a magyar közoktatásról 2010*. Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest. pp. 133–197.
- HALÁSZ G. (2010) Oktatáspolitikai az első évtizedben. In: BALÁZS É., KOCSIS M. & VÁGÓ I. (eds.) *Jelentés a magyar közoktatásról 2010*. Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest. pp. 17–35.

- FELKAI L. (2002): A felnőttoktatás története Magyarországon. In: MAYER J. & SINGER P. (eds.): *Módszertani stratégiák az iskolarendszerű felnőttoktatásban. 1. Problémák, kérdések – megoldások, válaszok.* Országos Közoktatási Intézet, Budapest. pp. 7–18.
- GYÖRGYI Z. (2015) Szakképzés I. – Országos szint. In: KOZMA T. et al.: *Tanuló régiók Magyarországon. Az elmélettől a valóságig.* Debreceni Egyetem Felsőoktatási K&F Központ, Debrecen. pp. 116–127.
- KOLTAI D. (2005) *Felmérés a hazai akkreditált felnőttképzési szervezetek működéséről.* Nemzeti Felnőttképzési Intézet, Budapest.
- LADÁNYI J. (1994) *Rétegződés és szelekció a felsőoktatásban.* Educatio, Budapest.
- MARÓTI A. (2002) Hatékonyabbá tehető-e a levelezős oktatás? In: *A tanári mesterség gyakorlata. Tanárképzés és tudomány.* Nemzeti Tankönyvkiadó – ELTE Tanárképző Főiskolai Kar, Budapest.
- MÁRTONFI GY. (2011) *A 18 éves korra emelt tankötelezettség teljesülése és (mellék) hatása.* Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest.
- MAYER J. (2003) A tanulási környezet átalakulása az iskolarendszerű felnőttoktatásban. In: MAYER J. & SINGER P. (2003) *Módszertani stratégiák az iskolarendszerű felnőttoktatásban 5. – Tanári kulcskompetenciák.* Országos Közoktatási Intézet, Budapest.
- MAYER J. (2006) A munkaerőpiac elvárásai és az iskolarendszerű felnőttoktatás. *Educatio*, vol. 15. No. 2. pp. 288–304.
- MÁRKUS E. (2014) Az általános képzést végző intézmények regionális megközelítésben. *Képzés és gyakorlat* vol. 22. No. 3–4. pp. 2–25.
- SCHOOF, U., BLINN, M., SCHLEITER, A., RIBBE, E. & WIEK, J. (2011) *Deutscher Lernatlas. Ergebnisbericht.* Bertelsmann Stiftung, Gütersloh.
- TÓZSÉR Z. (2013) Részdíós hallgatók a felsőoktatásban. *PedActa*. 3. kötet, No. 2. pp. 27–38.